

Oponentní posudek na disertační práci

Milan Pitlach: O. M. Ungers – kritická studie

Práce Milana Pitlacha, věnovaná jednomu z nevýznamnějších poválečných německých architektů Osawaldu Mathiasi Ungersovi, vyniká komplexností pojetí, systematičností výkladu a hloubkou vhledů jak do tvorby, tak do teorií tohoto tvůrce. Hned v úvodu je třeba říci, že svou kvalitou přesahuje běžnou úroveň disertačních prací (o impozantním rozsahu textu ani nemluvě).

Milan Pitlach je pro tuto práci vybaven nejen svou vlastní dlouhou tvůrčí praxí, která mu dovoluje (na rozdíl od pouze teoretizujících kritiků) interpretovat architektonické problémy s využitím vlastních tvůrčích zkušeností. Jeho dlouholetý pobyt v Německu mu také umožnil získat přehled o německé architektonické (ale i kulturně společenské) scéně, v jejímž kontextu lze mnohé z Ungersovy tvorby vyložit (viz subkapitola Ungers – Německý architekt). Ale především má Milan Pitlach několikaletou a ojedinělou zkušenost spolupráce s Ungersem přímo v jeho ateliéru. Měl tak možnost architektovi hledět přímo pod ruku, sledovat jeho tvůrčí pochody (a sám se na nich aktivně podílet), ale i jeho povahové rysy. Přes tento – v jisté době – jistě intenzivní vztah, je Pitlachova práce opravdu kritickou studií, která si (na rozdíl třeba od adorující Wogenskyho knížky o Le Corbusierovi) udržuje od zkoumaného díla kritický odstup a snahu o objektivní hodnocení.

Pitlachova práce má charakter ucelené monografie, zahrnující Ungersovu architektonickou praxi, teoretickou produkci a pedagogické působení. Nechybí v ní biografický úvod s velmi logickou periodizací Ungersovy tvorby od padesátých let do jeho smrti v novém miléniu. Na tomto chronologickém vývoji také ukazuje a vysvětluje různorodé vlivy mezinárodních architektonických proudů, s nimiž se Ungers dostával do kontaktu, nebo jichž byl přímo protagonistou (počínaje Teamem X). Tato část prokazuje Pitlachovu důkladnou obeznámenost se světovou architekturou 2. poloviny XX. století, ale i schopnost velmi přesně ukázat, v čem se Ungers určitými podněty inspiroval nebo naopak v čem se od nich odlišoval nebo se od nich později odchýlil. Zároveň zde Pitlach zpochybňuje – v části literatury opakovanou a Ungersem samým deklarovanou – představu o jednodlosti nebo přinejmenším logičnosti vývoje jeho tvorby.

Komplexnost a systematičnost Pitlachova pojetí se projevuje i tím, že Ungersova tvorba je v jednotlivých kapitolách vykládána z různých perspektiv, jednotlivé stavby nebo úseky tvorby se tak v textu objevují opakovaně, ale vždy v odlišných souvislostech. (V závěrečné části pak všechny Ungersovy stavby a projekty detailně analyzuje v chronologickém sledu.)

Tak velmi podnětná je konfrontace výkladů Ungersových staveb prizmatech jeho vlastních strategií a sebeexplanací (kap. 6) a proti tomu z hlediska klasických architektonických kategorií (kap. 11). Jak Pitlach zdůrazňuje, jedna z konstant Ungersovy tvorby je „tématizace“, „*Stavba bez tématu, je stavba bez myšlenky...*“ cituje Ungerse (s. 74). Příkladem je třeba téma „Dům v domě“ (spojovaný s Ungersovou přestavbou vily pro Muzeum architektury ve Frankfurtu n.M.). Pitlach zprvu těmito tématy či základními koncepty charakterizuje Ungersovu tvorbu vlastně v souladu s tím, jak Ungers ve svých četných textových komentářích sám své dílo vykládal. Pitlach však vtipně uvádí, že tím Ungers sám chtěl ovlivnit to, jak jeho stavby budou interpretovány, a že tento „trik“ řada teoretických kritiků neprohlédla a tento výklad bezmyšlenkovitě přejímala, aniž ho porovnála s reálnou zkušeností dané stavby. Právě to však Pitlach jako těž praktikující architekt důsledně činí. (Tak na příkladu frankfurtského muzea, kde se podle Ungerse vykuchaná slupka historické vily stává sama muzejním exponátem, Pitlach ukazuje, že ve skutečnosti stavbu uvnitř vůbec nevnímáme.) Pitlach kriticky zmiňuje, že ona zdůrazňovaná témata jsou pro Ungerse často vodítkem pouze pro nalezení celkové vnější formy stavby a nepromítají se třeba do úvah o půdorysech, jimž – stejně jako vnitřnímu prostoru, nebo procesu realizace – Ungers věnoval menší nebo pramalou pozornost. Z Pitlachových kritických poznámek je zřejmá odlišnost naturelu obou architektů: Ungerse oprávněně charakterizuje jako racionálního architekta se silnou potřebou kontroly projektu, která se projevuje důrazem na základní myšlenku i maximálním formálním redukcionismem (proto z paralelních architektonických proudů byla Ungersovy nejvzdálenější poloha divokých kreací dekonstruktivismu a nezávazné hry postmoderny). Pitlach sám však chápe architekturu především jako tvorbu prostoru a s odvoláním na Le Corbusiera říká „architektura není to, o čem si čteme, ale to na co se díváme“, tedy reálné hmotné dílo. Ungersovi proto vyčítá abstraktnost staveb s nedostatkem smyslových kvalit a propracovaných detailů. Tento sklon se v Ungersově tvorbě postupně posiloval a jak Pitlach uvádí: „V projektech svého stáří usiloval o vyloučení všeho, o čem se domníval, že má charakter nahodilosti.“ (s. 159). Pitlach tuto tendenci odvážně vykládá i psychologickou motivací, Ungersovým sklonem k pesimistickému vidění světa v duchu Schopenhauerovy filozofie.

Přestože Pitlach často uvádí na pravou míru Ungersovo teoretizování a přeintelektualizaci architektury, sám jako vyhraněný intelektuál svůj text obohacuje o množství postřehů, které dokazují jeho široký kulturně historický přehled a schopnost nacházet myšlenkovou inspiraci a paralely s architekturou v oblastech hudby, literatury i výtvarného umění. Samozřejmě, že se ve své práci vyrovnal s rozsáhlou odbornou literaturou, ať již se týkala moderní

architektury obecně nebo Ungerse samého. Neznám bohužel knihu Jaspera Cepla, kterou cituje nejčastěji; z faktu, že s citovaným autorem mnohdy polemizuje, je zřejmé, že zde nejde o pouhou recepci.

Pitlachova práce vykresluje Ungerse opravdu do velkých detailů. Přes kritické postřehy (ne tak běžné i monografií věnovaných architektonickým klasikům) ho Pitlach velmi oprávněně oceňuje, když píše: „Jak jeho architektura, tak jeho na architekturu se vážící texty, byly vysoko nad průměrem dobové produkce.“ Totéž lze říci i o této disertační práci Milana Pitlacha, která by nepochybně obstála i jako práce habilitační a v knižní podobě by výrazně obohatila ungersovskou literaturu.

Práci proto jednoznačně doporučuji k obhajobě a k jejímu kladnému přijetí.

V Praze, 5. srpna 2021

Prof. PhDr. Petr Kratochvíl, CSc.

Ústav dějin umění AV ČR